

ALINGSÅS

Kulturreservatet Gräfsnäs slottspark

Skötselplan

Beslut KF 2010-06-16, § 112

Foto framsida: Stellan Andersson, Alingsås kommun

Skötselplan 2010-06-16

Beställare: ALINGSÅS KOMMUN, 44181 ALINGSÅS

Konsult: Norconsult AB, Box 8774, 402 76 Göteborg
Uppdragsledare: Landskapsarkitekt Johanna Almgren
Biolog Calle Bergil

Innehållsförteckning

Skötselplan.....	2
Syfte.....	2
Beskrivning av kulturresevatet	2
Läge, naturgeografi och landskapsbild	2
Slottsruinens historia.....	3
Historisk markanvändning.....	4
Turism och friluftsvärden då och nu.....	6
Naturvärden	9
Skötsel mål	11
Skötseln idag.....	12
Övergripande riktlinjer.....	12
Övergripande landskapselement.....	13
Körvägar och parkeringsytor	13
Gångvägar och stigar.....	13
Broar	13
Alléer	14
Vattenvägarna.....	17
Delområden	18
1a Lekarevallen,.....	18
1b Lövängen,.....	18
1c Bäckängen	18
2 Parkskogen	19
3a Hembygdsmuseum	20
3b Lekplatsen	22
3c Sofieholme	22
3d Badstranden / Stallviken	23
4 Parkytan mellan restaurangen och vallgraven.....	23
5 Parkeringsytor	23
6a Lövnaturskog.....	24
7 Ångbåtspiren med omgivningar	24
8 Området vid slottsruinen	25
9b Slänter inklusive strandpromenaden ("Kärleksstigen")	26
10 Lärkträden och zonerna närmast borgruinens yttre väggar	26
11 Borggården.....	27
12 F d kryddträdgården.....	27
13 Dammar.....	27
14 Platsen för f d tåganhalt	28
15 Slottsruinen	28
16 Borgstugan.....	28
17 Grindstugan.....	29
Källor.....	30

Bilagor

Skötselkarta	
Vårdplan för slottsruinen	
Karta från 1686	
Karta från 1718	
Karta från 1905	
Karta från 1911	

Skötselplan

Syfte

Syftet med Gräfsnäs parkens kulturresevat är att:

- bevara och på ett åskådligt sätt lyfta fram parken som en allmänhetens rekreationspark vid det förra sekelskiftet och årtiondena däromkring.
- med utgångspunkt i de kulturhistoriska värdena utveckla parken som ett attraktivt och välbesökt rekreationsområde för allmänheten.
- bevara och utveckla parkens naturvärden i allmänhet och de mycket värdefulla jätteträds- och lövskogsmiljöerna, i synnerhet med de arter som är kopplade till dessa.

Beskrivning av kulturresevatet

Läge, naturgeografi och landskapsbild

Gräfsnäs slottsruin och park ligger invid sjön Anten i dess nordvästra del ca 2 mil från Alingsås. Parkområdet som utgör ändamålet för resevatsbildning omfattar ca 12,2 ha. Hela området ingår i riksintresset för kulturminnesvård Antens västra strand och sträcker sig från Vasaallén till Brobacka, ca 12 km söderut. Området är varierat och delvis kuperat. Det består till stor del av lövskog av lundkaraktär samt öppna och halvslutna parktyper. Kvarnbäcken, ett nät av öppna diken, några dammar och en våtmark breder ut sig i lågpunkterna. Slottsruinen ligger strategiskt och högt belägen på en udde. Udden och delar av parken är fornlämningsområde.

Strax norr om kulturresevatet ligger Gräfsnäs station som är den norra slutstationen för den järnvägstrafik som Museiföreningen Anten-Gräfsnäs Järnväg driver på den tidigare Västgötabanan mellan Anten och Gräfsnäs. Verksamheten är mycket uppskattad och att resa med de gamla ångtågen till Gräfsnäs parken är ett lika omtyckt turistnöje idag som det var för 100 år sedan.

Flygfoto över området från 1950-talet. Kungsallén leder fram till slottsruinen från det öppna åkerlandskapet. Foto: AJB Flygtrafik. Dals länged

Slottsruinens historia

De allra äldsta delarna av slottsruinen sägs vara från 1100-talet och någon form av borg eller annan byggnad på ön Loholmen, belägen i Anten några km öster om slottet, som fanns där redan på tidigt 1200-tal. På grund av, framför allt, försvarstekniska skäl blev borgens placering på Loholmen ohållbar. Istället menade Sten Eriksson (dåvarande herren på Loholmen) att bygden skulle vara bättre försvarad om han fick bygga ett modernare slott i Gräfsnäs vid vägen mellan Lödöse och Skara genom det vilda Risveden. År 1550 fick Sten Eriksson Leijonhufvud tillåtelse av Gustav Vasa att byta till sig mark i närheten av Gräfsnäs och började uppföra slottet. En spådom sade att slottet skulle brinna tre gånger med hundra års mellanrum och sedan aldrig mer återuppbyggas.

Gräfsnäs slott enligt Erik Dahlbergs Suecia antiqua. Foto A T A.

Erik Dahlbergs version av slottet efter den stora ombyggnaden under åren 1649-1653, ur: "Gräfsnäs, ett Västgötagod och dess öden" av L. Linnarsson

Slottet blev ätten Leijonhufvuds/Lewenhaupts herresäte med glansperiod under 1600-talet. Det var då ett av landets ståtligaste slott i svensk-fransk renässansstil. År 1612 intog danskarna Gräfsnäs där de plundrade trakten och högg ner alla adelsmän som sökt skydd i slottet. Det brändes ner till grunden år 1634, men återuppbyggdes mellan 1649 – 1653. År 1734 härjades slottet av eld en andra gång och återuppbyggdes omedelbart, dock ej i sin helhet. År 1834 såldes Gräfsnäs för 110 000 tunnor brännvin. När köpekontraktet skulle undertecknas hölls en fest på slottet och brand uppstod. Slottet förstördes till stora delar och detta var tredje gången slottet brann och därmed hade den gamla spådomen gått i uppfyllelse.

Under 1840-talet påbörjades en större renovering, men den blev starkt reducerad på grund av penningbrist. Under 1890-talet var slottet ganska förfallet, men den stora gästbudssalen var i relativt gott skick. Där samlades bygdens ungdom till lek och dans. Detta sågs inte med blida ögon av prästerskapet och av dem som representerade ett konservativt tänkande. De såg till att taket försvann från slottet och byggnaden gick därmed snabbt mot fullständigt förfall.

När slottet såldes till en grosshandlare i Göteborg år 1897 avstyckades enstaka torp under godset och såldes. År 1910 upplöstes godset och samtliga kvarvarande torp såldes ut. Torparna blev således egna bönder och fria. En tusenårig era av förtryck och fattigdom för dem som lydde under slottsherrarna var nu tillända.

Den sista personen som bodde på slottet var fiskaren Nils Andersson. Han bodde i ett par rum till vänster om huvudentrén, medan hans grisar huserade i ett av de runda försvarstornen.

Vid seklets slut bildades Gräfsnäs AB som ägde godset Gräfsnäs fram till 1911 då Västergötland-Göteborgs Järnväg AB tog över. På deras initiativ restaurerades Gräfsnäs som då var en fullständig ruin.

För många närliggande städer blev slottsruinen och den stora vackra parken ett intressant resmål. Inte minst via den smalspåriga järnväg som trafikerade sträckan Göteborg - Skara och hade en anhalt vid parken.

År 1946 övergick området till Erska kommun. I samband med detta uttrycktes en tydlig ambition för områdets användning: "...att de personer som framdeles komma att utgöra Erska kommun och dess efterföljares beslutanderätt måtte, för all framtid i obeskuret skick behålla området i kommunens ägo såsom rekreationsort samt bad- och festplats för i första hand kommunens och omkringliggande orters befolkning; att väl vårda och underhålla densamma och att icke upplåta någon del därav för annan bebyggelse än sådan, som tjänar ovannämnda ändamål." (Linnarsson 1958) Erska kommun slogs samman med Bjärke kommun 1952 och vidare med Alingsås kommun 1974. Mellan 1992 och 2000 pågick en restaurering av slottsruinen. En vård- och underhållsplan för slottsruinen har upprättats under våren 2009.

Historisk markanvändning

Det är oklart hur länge det aktuella reservatsområdet har tagits i bruk för odling, bete och visst skogsbruk. Markdispositionen av inägor och utägor har varierat genom tiderna. Stora skogsmarker hade hört till ägorna. På kartan över Erska från 1686 upptar det utritade området markerat med "Trädgård" en väsentlig del av dagens parkområde. Tyvärr saknas källor som berättar om den parkanläggning som förmodligen fanns i renässans- och/eller barockstil från storhetstiden under 1600-talet.

I direkt anslutning till slottsbyggnaden låg mot öster en liten örtagård. Kanske anlades den så tidigt som på 1500-talet. Den finns med på kartan från 1718. På kartan finns även trädgården och kvarnen utsatta. Trädgården var tydligt inhägnad. Vid sidan av slottsbyggnaden urskiljs även ett antal mindre byggnader, vallgravar, två större dammar samt en kvadratformad kanal på vilken "Sophie holme" kom att ligga. Eventuellt ingick denna kvadrat i någon slags befästning. På motsatta sidan sjön syns tegelbruket varifrån man tillverkade och hämtade tegel till slottsbygget.

När slottet reparerades och förskönades år 1814 innehöll det "...50 praktfulla rum, hvarjämte en i engelsk stil anlagd park af mer än ¼ mil i omkrets omgaf slottet åt landsidan. Inom trädgården funnos kniphammare, bråmaskin, kvarn med 2 par stenar, orangeri, en dyrbar vattenkonst..." (Svenska Turistföreningens årsskrift 1906)

På skifteskartan från 1905 består parken till stor del av ängsmark som idag är bevuxen med lövskog. Mindre delar är markerade som åker och trädgården i den norra delen har ett rutmönster bestående av gångar och/eller dräneringar. Vid denna tidpunkt innehöll trädgården, enligt kartans beskrivning, några små träd, kål- och rotfruktsodlingar samt en humlegård. Trädgården, eller delar av trädgården, med sina inhägnade odlingar har även legat söder om Vasaallén där det idag ligger en parkering. Den kan ha flyttats till den öppna, plana ytan norr om Vasaallén kring 1750 och där ska ha funnits flera runda dammar och kanaler. Trädgården omvandlades på 1910-talet till handelsträdgård med drivbänkar, växthus, orangeri m m.

1950- och 60-talets nyttoträdgård med växthus, drivbänkar, fruktodling mm. I fonden Kungsallén.
Foto: AJB Flygtrafik. Dals- Långed

Kartan från 1911 redovisar i huvudsak allévägar och dammar. Det var nu Västergötland-Göteborgs Järnväg AB tog över parken. Parken hade omdanats till "engelsk park" kring sekelskiftet 1700 –1800 enligt den tidens parkideal. Dramatiska vyer och siktlinjer togs till vara och entréerna fick stor visuell betydelse. Troligtvis planterades samtliga alléer i samband med detta. Alléerna markerade platsens status och de vidsträckta domänerna i landskapet. Kungsallén, norr om Vasaallén, är inte redovisad på 1911 års karta då den under 1900-talet inte längre låg i slottsparkens ägor.

I parken finns spår av ett dräneringssystem som delar upp marken i mindre "tegar" och fd odlingsbäddar. Det utgör en pittoresk mosaik av små kanaler kopplade till kvarndammen och Kvarnbäcken, som mynnar ut vid badstranden (Stallviken). Vattnets väg har styrts om flera gånger och kvarnar har funnits på olika ställen. I karpdammen norr om slottet har fisk odlats för husbehov.

Området närmast slottsruinen och själva borggården är mycket känsligt med avseende på fornlämningar. Vissa delar består av rasmassor. Underjordiska gångar löper i och under murar och vallgravar ner till sjön.

Väster om reservatsområdet finns den smalspåriga järnvägen som togs i bruk i början av 1900-talet. Denna järnväg är idag en museijärnväg och en levande del av Västgötabanan. Denna bana var stommen i det en gång omfattande nät av smalspåriga järnbanor i Västergötland.

Hembygdsföreningen har under 1900-talet flyttat en grupp äldre byggnader till parken. Dessa byggnader har ingen ursprunglig anknytning till parken, men visar goda exempel på traktens äldre byggnadskultur.

Ytterligare ett antal mer eller mindre otydliga lämningar efter husgrunder kan finnas i parken.

Vasaallén var vid början av 1900-talet en askallé. Vykort, Axel Eliassons Konstförlag, Stockholm

Turism och friluftsvärden då och nu

Redan vid förra sekelskiftet var Gräfsnäs slottspark ett mycket omtyckt utflyktsmål. Tack vare järnvägen som byggdes under 1890-talet, fick människor lättare att resa. Ett populärt stopp på resan mellan Göteborg och Skara var järnvägsrestaurangen i Gräfsnäs. Ibland åkte man till och med på "lustresor" till Gräfsnäs där man promenerade i slottsparken och njöt av de vackra omgivningarna.

När lagstadgad semester infördes på 1930-talet var tanken att ledigheten skulle utveckla såväl kropp som själ. Enklaste sättet att uppfylla detta för de flesta var att göra korta resor. Samtidigt ökade intresset för hembygden och i sann nationalromantisk anda började man ta vara på äldre tiders byggnadstradition, t ex soldattorpet som flyttades till Gräfsnäs-parken 1934. Ett annat speciellt exempel från denna tid är det monument som restes i parken av Götiska förbundet. Förbundets ambition har varit att vårda vår svenska miljö, kultur och natur samt levandegöra vår historia.

Gräfsnäs-parken är fortfarande ett av kommunens viktigaste turist- och utflyktsmål på grund av kopplingen till de kulturhistoriska miljöerna och det vackra, sjönära läget. Främst är det slottsruinen med dess speciella miljö och museijärnvägen Anten-Gräfsnäs Järnväg som lockar många besökare till parken. Dessutom är badplatsen och den intilliggande lekplatsen mycket uppskattad. Mellan åren 1941 till 1974 hölls årligen en Simningens dag i Gräfsnäs-parken, en mycket populär tillställning som lockade tusentals besökare. "Festen som alla talade om – festen som alla träffades på!"

Idag är ett stort antal föreningar och företag verksamma inom området och nyttjar parken för återkommande eller tillfälliga arrangemang:

Antens fiskevårdsområdesförening, Alingsås motorveteraner, Alingsås museum, Anten-Gräfsnäs Järnväg, Antens Omnibustrafik/Antens kommunikationsmuseum, Bjärke hembygdsförening, Bjärke församling, Bjärkeslöjdarna, Bjärke spelmanslag, Gräfsnäs bygdegårdsförening, Gräfsnäs IF, Gräfsnäs kyrkan, Kultur i Bjärke, Kvarnabo kyrkbåtsförening, Lindelövs Slottscafé, Norra Älvsborgs Hästavelsförening, Tornart m fl

När det gäller olika arrangemang nyttjas hela eller delar av parken, t ex vid:

- Hjulets Dag, en dag då gamla bilar, motorcyklar och ångmaskiner mm visas upp.
- Hästpremiering
- Spelmansstämmor
(Dessa arrangemang kräver stor yta och äger rum på den stora gräsplanen norr om Vasaallén).
- Midsommarfirande på borggården
- Medeltidsdagar med tornéspel
- Hembyggsdagar med t ex linberedning och biodling
- Hemslöjd med Bjärkeslöjdare
- Museibanans dag i samarbete med AGJ.
- Rälsbussens dag
- Allsångskvällar
- Veteranbilsutställningar var 14:e dag med upp till 400 bilar
- KonstAntens konstvandring

Andra anledningar till besök under vår och sommar är:

- Slottsparken, speciellt den praktfulla blomningen av vitsippor på våren
- Kafé- och restaurangverksamheten
- Bröllop i delar av slottsruinen och borggården
- Samlingsutställningar för bygdens konstvandringar
- Historiska utställningar i ruinen
- Badplats med simskola och lekplats
- Fiske, både från stränder och från båtar

Ångloket vänds på vändplattan på Gräfsnäs järnvägsstation, Foto: Norconsult AB

En sammansättning av representanter från flera av föreningarna samt representanter från 3 kommunförvaltningar utgör Gräfsnäsgruppen. Tillsammans arbetar gruppen med samordningsfrågor, att ta fram gemensam målbild och utvecklingsstrategi för parken. Se Bilaga 1: Gräfsnäsgruppens målbild.

Skyddsvärd ek på Lekarevallen, Foto: Norconsult AB

Naturvärden

Områdets långa historia som slottspark har gett goda förutsättningar för höga naturvärden att utvecklas. Framförallt värden kopplade till gamla grova ekar och omgivande mark med lövträd.

Skogsstrukturen antyder att skogen för länge sedan varit mer öppen, men att tätheten varit högre de senaste ca 100 åren.

Lekarevallen har ännu kvar en ekhagskaraktär med mer öppenhet och gräsdominans mellan grova ekar. På de grova ekarna finns ett flertal sällsynta eller rödlistade lavar. De flesta är sådana som trivs på ek- eller ädellövbark i relativt öppna miljöer (se nedanstående ruta).

Rödlistade arter i Gräfsnässparken

gammelekslav *Lecanographa amylacea* (VU)
stor sönderfallslav *Bactrospora dryina* (EN)
liten sönderfallslav *B. corticola* (VU)
almlav *Gyalecta ulmi* (NT)
blek kraterlav *Gyalecta flotowii* (NT)
kort parasitspik *Sphinctrina turbinata* (NT)
rännformig brosklav *Ramalina calicaris* (VU)
skuggorangelav *Caloplaca lucifuga* (NT)
ädelguldbaggen *Gnorimus nobilis* (NT)

Arter som bör klassas som hotade eller missgynnade i Sverige har listats av ArtDatabanken (Gärdenfors 2005). Arterna anges i sex kategorier och följer det system som Internationella Naturvårdsunionen (IUCN) presenterat för global rödlistning:

RE	Försvunnen (Regionally Extinct)
CR	Akut hotad (Critically Endangered)
EN	Starkt hotad (Endangered)
VU	Sårbar (Vulnerable)
NT	Missgynnad (Near Threatened)
DD	Kunskapsbrist (Data Deficient)

Detsamma gäller den vackra ädelguldbaggen, vars förekomst också visar på värdet av en kontinuerlig och utbredd tillgång på trädhåligheter och grov död ved.

Kattuggla och stor fladdermus är andra förekommande arter som utnyttjar trädhålen. Förutsättningarna är till synes mycket goda för en rik och intressant flora och fauna i trädens ved, men denna är i övrigt inte undersökt.

Vitsippor och hassel, Foto: Norconsult AB

Gamla alléer i slotts- och herrgårdsparken innehåller i många fall mycket höga naturvärden. I Gräfsnäs parken har de flesta av alléträden inte uppnått den ålder där de riktigt höga naturvärdena börjar förekomma. De utgör en mycket viktig potential för framtiden för många av de arter som idag bara finns på de spridda jätteekarna. Närmast detta åldersstadium är askarna i korsallén centralt i parken och många träd i Kungsallén. Lindarna i Vasaallén är av lägre ålder, men en viktig potential på lite längre sikt, eftersom gamla lindalléer kan utveckla mycket höga värden för djur som lever i hålträd.

Hela vallen kring slottsruinen är täckt av eller helt uppbyggd av gamla stenmassor och murrester. Detta skapar mycket näringsrika miljöer över en stor del av området där kvävegynnade ogräs dominerar fältskiktet under det glesa trädskiktet av medelålders lönn, ask, alm, al och björk. Vallarna väster och söder om ruinen hålls dock öppna och har framförallt på sydsidan utvecklat torrängsliknande miljöer med en artrikare flora och spridda buskar och småträd av vildaplar, hägg, rosor, hassel och ädellövträd. Förutom vissa floravärden finns här viktiga miljöer för insekter och reptiler. Hela ruinkullen, inklusive omgivande vallgrav och stränder torde för övrigt vara av stort värde för reptiler och groddjur.

Även i övriga, mer öppna och intensivare skötta delar av parken finns viktiga naturvärden. Spridda grova värdefulla träd finns i hela området. Förutom tidigare nämnda arter kan nämnas rödbok och en speciell typ av mycket grov och högvuxen asp.

Parken som helhet, med vattenområden, tät och gles lövskog, alléer, hålträd och ruin utgör en mycket fin miljö för fladdermöss och inte mindre än sex arter konstaterades vid en pejlingsinsats sommaren 2004.

Skötselmål

Syftet med skötseln är att säkerställa parkens värden ur ett kulturmiljö- och naturvårdsperspektiv samt att informera om parkens historiska roll som utflyktsmål.

Området Gräfsnäs slottspark är fornlämningsområde och all verksamhet som inte är löpande underhåll är i regel tillståndspliktig och skötseln av parken måste därför underordnas det rådande fornlämningskyddet.

Kulturminneslagen 2 kap 6 § säger att:

"Det är förbjudet att utan tillstånd enligt detta kapitel rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning."

Under marken finns många okända lämningar som kan ta skada vid markbearbetning. Tillstånd ska inhämtas av Länsstyrelsen innan arbeten påbörjas i parken som kan påverka fornlämningen. Vid arbeten bör mindre maskiner användas för att inte riskera att rubba eller förstöra lämningar som är synliga eller okända.

För att kontrollera att parken sköts på rätt sätt upprättas en uppföljningsplan där tidpunkter för åtgärder, utförare, ansvar mm anges.

Skötseln idag

Alingsås kommun ansvarar för underhållet av parkens yttre miljö. Gräfsnäs slottsruin sköts enligt en särskild vårdplan i samråd med länsstyrelsen.

Hembygdsföreningen sköter hembygdsbebyggelsen med närmaste omgivningar.

Övergripande riktlinjer

- Information skall ges om parken både som sammanhängande enhet och dess respektive delar, t ex kulturhistoriskt skyddsvärda miljöer.
- Upprätta gestaltungsprogram eller riktlinjer för broar, utrustning, skyltning, belysning och mindre byggnader som toaletter och väderskydd, bänkar mm, för att garantera en enhetlig utformning samt helhetsbild som överensstämmer med den kulturhistoriska miljön.
- Säkerställa, utveckla och informera om parkens höga naturvärden.
- Upprätta vårdplan för trädbeståndet. En inventering och uppskattning av trädens tillstånd finns från 2004. Den är dock inte heltäckande och bör kompletteras så att en samlad trädvårdsplan för hela parken finns. En inventering av skyddsvärda träd genomfördes dessutom av länsstyrelsen 2007. För att inte skada trädrötter bör arbete med maskiner utföras när marken är tillräckligt torr eller frusen.
- Generellt gäller att ingrepp i marken i samband med erforderligt underhåll av parken ska ske med stor varsamhet. Detta för att så långt som möjligt undvika att gräva i marken med hänsyn till eventuella fornlämningar och lämningar av park- och trädgårdsanläggningar. Eventuella "upptäckter" av vikt rapporteras, identifieras och säkerställs.
- Parken ska skötas så att den är säker att vistas i, vara städad och fri från skräp och andra föremål. Eventuellt kan sk faunadepåer skapas genom att samla död ved på lämpliga platser.
- Bjarke hembygdsförening ska ansvara för bebyggelsen inom hembygdsområdet enligt en vårdplan.

Övergripande landskapselement

Körvägar och parkeringsytor

Värdebeskrivning

De flesta körbara vägar har funnits sedan mycket länge. Trafik till slottsruinen hänvisas till körbron öster om karpdammen. Dagens befintliga parkeringsytor är oundgängliga för att parken ska kunna ta emot det stora antalet besökare.

Mål

De totala ytorna för vägar och parkeringar får inte öka inom parken. Vid behov av utökade parkeringar får ytor utanför reservatsgränsen tas i anspråk.

Skötsel

Erforderligt underhåll och dräneringsåtgärder.

Gångvägar och stigar

Värdebeskrivning

Flera gångvägar finns kvar sedan den engelska parkens tid. Dessutom har ytterligare vägar och stigar tillkommit genom åren. Gångvägarna är idag av varierande bredd, delvis beroende på hur mycket de används och markerar på det viset de olika huvudstråken.

Mål

Bekväma och väl-dränerade gångvägar är nödvändigt för parkens attraktivitet och för tillgängligheten. Ytorna kan bestå av sand, grus eller stenmjöl men ej vara hårdgjorda. Man ska kunna gå torrsodd och inga större vattenpölar får förekomma. De olika bredderna bör vidmakthållas

Skötsel

Erforderligt underhåll och dräneringsåtgärder.

Broar

Värdebeskrivning

Broarna i parken är av skiftande karaktär. Bron över Vallgraven är helt ombyggd och invigd 2009. Även broarna över dämmena vid Kvarndammen är ombyggda under 2009 i samband med reparation av dämnet. Bron över Kvarnbäcken vid Vasaallén är byggd på 1980-talet liksom den romantiska vita bron till Sofieholme.

Mål

Gestaltningssprogram ska utföras med hänsyn till respektive bros historiska miljö. Bron till Sofieholme avviker tydligt och dess utseende behålls.

Alléer

Mål

Alléerna i Gräfsnäs parken är övergripande landskapselement som måste prioriteras i förhållande till intilliggande träd och hasselbuskar för att förstärka parkkänslan.

Motiv från Gräfsnäs slottspark. I bakgrunden ser man en skymt av ett kanontorn, från vilket vindbryggan kunde beskjas. Till höger öppnar sig utsikten över sjön Anten. Foto Erland Hast 1952.

Askallé nästan ända fram till vindbryggan, år 1952.

A1 VASAALLÉN

Värdebeskrivning

Vasaallén anlades under sista delen av 1700-talet då parken omformades i engelsk stil. Den planterades först med ask och nyplantering skedde på 40-talet, då med lind. Dagens trädbestånd har ännu inga höga naturvärden, men har goda förutsättningar att utveckla sådana på sikt, eftersom lindar som alléträd ofta kan bli mycket gamla och utveckla värdefulla strukturer, såsom stamhåligheter m m, som kan komplettera de gamla ekarnas värden. Entrén och siktlinjen genom allén har ett viktigt historiskt värde. Se Vy A.

Mål

Enhetlig lindallé som tydligt framträder i förhållande till intilliggande områden. Ska vara glesare än idag och stamkvistade upp till 2 m höjd för att medge bättre sikt. Vidare är målet att alléträden ska få utvecklas till hög ålder, inklusive stadier med stora håligheter i stam och grenar så länge inte trafiksäkerheten äventyras, t ex för gående och cyklister. En 2-3 m bred gräsyta vidmakthålls under träden.

Skötsel

Ta bort vartannat träd i hela allén för att gynna dimensionsutveckling och bättre kronformering. De gammelekar som finns sparas så länge som möjligt. Planera långsiktigt alléskötseln för etappvis ersättning av träd över lång tid, så att riktigt gamla individer alltid finns kvar i någon del av allén. Ta bort hela yngre eller delar av äldre intillväxande träd som hindrar alléns utbredning. Avlägsna grenar som skymmer siktlinjen genom allén. Omsorg om gamla jätteträd prioriteras dock. Gräsytan klipps eller slås några gånger per säsong.

A2 KORSALLÉN

Värdebeskrivning

Två askalléer som möts i ett kors och knyter an till i 1600- och 1700-talets barocka trädgårdsideal med trädkantade vägar, siktlinjer, vidsträckta perspektiv och jaktstråk. Viktiga dåtida entréer till parken ligger vid Slottsparksvägen. Härifrån hade man en visuellt dramatisk ankomst till slottet. Se Vyerna D, E och F. Askarna är idag relativt grova och högvuxna och börjar få högre naturvärden.

Mål

Det primära och långsiktiga målet är en enhetlig allé som tydligt bör framträda i förhållande till intilliggande områden. I första hand används ask. Endast om det bedöms som långsiktigt omöjligt att upprätthålla en askallé – t ex om askskottsjuka visar sig vara ett långsiktigt allvarligt hot mot trädslaget, får annat i sammanhanget lämpligt alléträd väljas. Vidare är målet att alléträden ska få utvecklas till hög ålder, inklusive stadier med stora håligheter i stam och grenar. En 2-3 m bred ängsartad gräsyta ska finnas under träden.

Enbart enstaka bokar (t ex 2 st) invid varje entré behålls. De ska dock medge sikt in under grenarna.

Skötsel

Avlägsna grenar som skymmer siktlinjen genom allén. Komplettera alléerna enligt skötselkartan. Planera långsiktigt alléskötseln för etappvis ersättning av träd över lång tid, så att riktigt gamla individer alltid finns kvar i någon del av allén. Ta bort hela yngre eller delar av äldre intillväxande träd som hindrar alléns utbredning. Omsorg om gamla jätteträd prioriteras dock. Gräsytan klipps eller slås 1-2 gånger per säsong, med uppsamling.

A3 KUNGSALLÉN

Värdebeskrivning

Denna askallé sträcker sig långt ut från reservatsgränsen och är en mycket viktig del i parken för helhetsupplevelsen in mot områdets viktigaste entré. Se Vyerna G och B. Den markerar betydelsen av herresätet långt ut i det omgivande landskapet. Allén hamlades i samband med omläggningar av trädgårdarna norr om Vasaallén vid 1770-talet för att inte skugga odlingarna för mycket österifrån.

Mål

Enhetlig askallé som tydligt urskiljs i förhållande till intilliggande områden. Komplettera/återskapa enkelsidig allé fram till restaurangen och eventuellt vidare allé fram till vallgraven enligt skötselkarta. Endast om det bedöms som långsiktigt omöjligt att upprätthålla en askallé – t ex om askskottsjuka visar sig vara ett långsiktigt allvarligt hot mot trädslaget, får annat i sammanhanget lämpligt alléträd väljas. Upprätthålla och förtydliga siktlinjen genom allén (Vy G) samt vyn mot slottsruinen (Vy B). Vidare är målet att alléträden ska få utvecklas till hög ålder, inklusive stadier med stora håligheter i stam och grenar. En 2-3 m bred gräs/ängsyta vidmakthålls under träden.

Skötsel

Ta bort grenar som skymmer sikten och flytta restaurantverksamhetens container, lastvagn m m till mer undanskymd plats.
Se vidare Vasaallén.

Siktlinjen mot ruinen bör här tas fram. Foto: Norconsult AB

Vattenvägarna

Dikesstrukturen

Värdebeskrivning

I parken finns ett relativt känsligt system av grunda, öppna diken som utgör spår av dels nyttoträdgårdarnas rätlinjiga strukturer och dels den engelska parkens slingrande former. Trädgårdarna har upptagit en stor del av parkens yta alltsedan 1500- eller 1600-talet

Mål

Vattensystemet ska fungera som helhet. T ex med avseende på hur de olika flödena bör delas upp i parken. Den historiska dikesstrukturen ska bevaras och dikessystemet ska kunna utgöra en fungerande dränering för parken. Gångvägar får inte svämma över och trädalléer får inte ta skada av dålig dränering (syrebrist). Öppna diken bevaras och underhålls. Nya diken får ej göras utan tillstånd enligt Kulturmiljölagen.

Skötsel

Hela vattensystemet ska ses över i samråd med tillsynsmyndigheten. Idag har stora träd etablerat sig och blockerar på flera ställen vattnets framfart med rötterna vilket hindrar flödet i systemet. Kontinuerligt se över dräneringen och vidta åtgärder som t ex att gräva om igensatta diken och lägga dräneringsrör under gång- och körvägar, rensa och byta ut igentäppta dräneringsrör. Nya träd bör ej tillåtas växa upp så nära diken att rotsystemen kan stoppa vattenflödet. Befintliga trädrötter i diken bör inte kapas då värdefulla träd kan hotas. Om nödvändigt, bör samråd först ske med arborist.

Kvarnbäcken

Värdebeskrivning

Kvarnbäcken som rinner genom parken är en värdefull vattenmiljö. För att försörja både vallgraven kring Sophieholme och den gamla naturliga bäckfåran söderut med vatten året om, får bäcken uppströms kvarndammen ett tillskott av sjövatten genom en pump. Detta hindrar inte, utan kanske snarare gynnar öring att kunna gå upp i bäcken och leka på sträckan nedströms kvarndammen. Även elritsa förekommer och uppgifter finns om nejonöga. Bäcken har varit förutsättningen för tidigare smedjor och kvarnar.

Mål

Flödet i bäcken ska vara tillräckligt hela året med tanke på öring och andra fiskar. Minst 2/3 av bäckens yta ska vara beskuggad av hög eller låg vegetation. Minst 1/3 av stränderna ska kantas av höga örter eller ormbunkar.

Skötsel

Fiskevårdsåtgärder inklusive utläggning av lekgrus ska ske och utföras i samråd med fiskevårdare. Röjning och rensning i och vid bäcken ska ske med varsamhet. Pumpen som pumpar upp sjövatten underhålls regelbundet.

Delområden

Öppna ekhagar

- 1a Lekarevallen
- 1b Lövängen
- 1c Bäckängen

Värdebeskrivning

På Lekarevallen samlas Gräfsnäsborna för slåttergille i slutet av juli varje år och denna plats har använts sedan mycket länge som festplats. Troligtvis samlades slottets arbetsfolk här för lek, spel och dans. Lekarevallen har sannolikt lång kontinuitet av gräsmark med grova ekar. Idag finns här parkens grövsta ekar med mycket höga naturvärden. Ett viktigt entréstråk går mellan museijärnvägens station och Vasaallén.

Lövängen domineras av hasselbuskage och enstaka grova ekar. Under den tidiga våren är ängen med omgivningarna översållad av vitsippor.

Bäckängen är ett sankt parti vid nedre Kvarnbäcken där viss nyplantering av ek och ask har genomförts.

Mål

Fortsatt utveckling av befintliga och nya jätteträd på öppen – halvöppen gräsmark. För Lekarevallen gäller fortsatt inspirerande och tålig plats för lek, spel och dans. Lövängen bör få ett mer kulturpåverkat utseende med fortsatt betoning på vårdad ek-hasselpark. Även Bäckängen ska utvecklas till en parkmiljö med enstaka grova ekar och askar. Alléerna ska vara framträdande.

Skötsel

Trädvård ska ske med sikte på vård av äldre och förnygring och utveckling av nya jätteträd av framförallt ek - i andra hand av ask och andra lövträd. Gräsklippning av Lekarevallen och i övrigt anpassad slåtter. Utgallring och beskärning av hasselbuskagen bör ske i viss omfattning för att åstadkomma mer busklika former och återge parken ett mer kulturpåverkat utseende.

2 Parkskogen

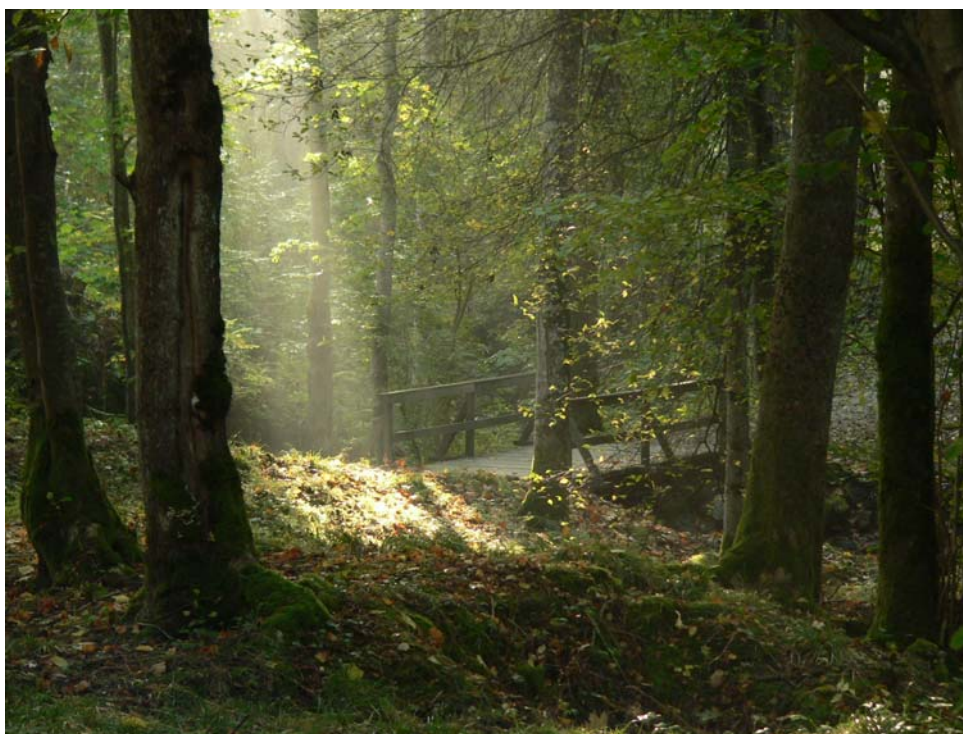
Värdebeskrivning

Höga och vidkroniga lövträd och grova hasselbuskage i ett böljande landskap ger huvudkaraktären i detta sannolikt tidigare mer hagliknande landskap, som periodvis betats och slåttrats. Denna del ingår i det man kallade en engelsk park från och med slutet av 1700-talet då ett romantiskt parkideal rådde, men som efterhand har utvecklats till en lövskog.

Skogen domineras av grova ekar och höga askar, men här finns också lind, lönn, asp, björk och lärk, samt al utmed bäckar. Enstaka bokar infördes i området under 1700-talet, kanske för att ge skugga åt betesdjur. Boken har sedan kommit att öka i utbredning, och som skuggtåligt och försurande trädslag har den en tendens att utarma lundfloran och försvåra förnyring av ljuskrävande trädslag som eken. De högsta naturvärdena är tveklöst kopplade till de grova ekarna, men även andra äldre lövträd kan ha höga värden.

Skogens buskskikt består av hassel, hägg, brakved, olvon mm. Vilken omfattning detta buskskikt haft historiskt är oklart. Mycket tyder på att skogen varit ljusare, men i den romantiska engelska parken är täta buskage en fördel. Buskskiktet bidrar till att hämma naturlig nyetablering av ek, men är gynnsamt för det rika småfågellivet i parken med trastar och härmsångare som exempel.

Fältskiktet domineras av örter och bredbladiga lundgräs eller högvuxna ormbunkar, framförallt i bäckraviner. Bland typiska arter för den gamla slottsparken kan nämnas parkgröe och vitfryle, men också sydliga lövskogsarter som gulplister och trädgårdsarter som krollilja. För övrigt dominerar typiska lundarter som skogsbingel och rödblåra, men mest känd är den imponerande blomningen av vitsippor på våren.

Trolsk vy vid lövskogens bäckraviner. Foto: Norconsult AB

Mål

Varierad, men mestadels ljus och luckig kulturpräglad park med utveckling av jätteträd av flera trädslag, men särskilt ek och ask. Starkt skuggande trädslag som bok och tysk lönn är fåtaliga. Området är tillräckligt ljust och luckigt för att tillåta utveckling av nya jätteträd. Utmed bäckarna ger ormbunkar och hassel och andra buskar skugga åt vattnet. Alléerna är frihuggna gentemot övriga parkträd.

Skötsel

Stigar och gångar ses över i förhållande till den dokumentation som finns över parken. Alléerna frihuggs om möjligt. Återkommande röjningar och gallringar av lövuppslag samt beskärning av vissa träd och buskar görs för att främst förstärka parkkänslan och begränsa säkerhetsrisken med nedfallande grenar, men även för att säkerställa jätteträdens utveckling. Dessa ska helst vårdas enligt en särskild trädvårdplan. Sen ängsslåtter med uppsamling görs årligen. Därigenom gynnas ängs- och lundfloran. Död ved samlas i så kallade faunadepåer, vilket ger ett mer ordnat intryck, samtidigt som det gynnar insektsfaunan.

3a Hembygdsmuseum

Värdebeskrivning

Hembygdsföreningen har under 1900-talet flyttat en grupp äldre byggnader till parken. Dessa byggnader har ingen ursprunglig anknytning till parken, men visar goda exempel på traktens äldre byggnadskultur. Ytorna kring byggnaderna består av gräsmark som slås eller klipps. Även här finns några mycket värdefulla jätteträd. Ett antal vägstenar finns utmed vägen till dammen. De är hitflyttade från vägar i trakten. Innan staten tog hand om landsvägarnas underhåll hade varje gård sin vägbit att ansvara för. Dess längd utmättes i förhållande till gårdens storlek och markerades med dessa stenar. Hembygdsföreningens stugor är:

I. Soldatstugan

Soldatstugan är hitflyttad från Torps rote, Västgöta-Dals regemente 1930. Man ansåg att soldatstugan anslöt sig väl till allmogetebyggnaden i trakten.

II. Soldatladugården

Ladugården är inköpt och hitflyttad från Borgs rote år 1940. Den är byggd i skiftesverk och är från 1700-talet. Den typiska byggnadstypen består av stående stolpar med uthuggna rännen så att bjälkar kan fyllas i uppifrån och ner.

III. Gårdssmedjan

Denna smedja är från Oxegården i St Mellby och representerar en gårdssmedja så som den såg ut på 1800-talet. Den var i bruk fram till 1924 och flyttades till platsen av hembygdsföreningen 1980. Tureforssmedjan kallas den smedja som låg i parkens västra del, vid bäcken precis på andra sidan järnvägen. Den var i bruk till mitten på 1800-talet. Nu återstår endast fallet i bäcken och några stenrester. Smedjan kom till i syfte att omsätta en del av Gräfsnäs stora skogar till stenkol.

IV. Hembygdsladan

Denna byggnad har stått på ett par olika ställen i Gräfsnäs parken. Den är byggd under slutet av 1800-talet och flyttades till sin nuvarande plats 1985. Idag används den av Bjärke slöjdare för att visa och sälja sina alster.

V. Skvaltkvarnen

De äldsta vattenkvarnarna var skvaltor och redan på 1200-talet fanns de här i landet. På dessa ligger vattenhjulet horisontellt i bäcken och typen passar bäst i bäckar med kraftigt vattenflöde. Skvaltkvarnen i Gräfsnäs är en skalenlig modell efter "Björns kvarn" som fortfarande finns kvar i Skeplanda. Den uppfördes här i bäcken 1993.

VI. Kölnan

En nybyggd avbild av ett traditionellt torkhus för kött, fisk, malt, spannmål och lin.

Mellan soldattorpet och soldatladugården finns upphöjningar i marken som kan vara gravar, eventuellt från järnåldern.

Äldre bebyggelse som flyttats till parken under 1900-talet.

Foto: Norconsult AB

Mål

Området bör avgränsas tydligt i parken, förslagsvis genom att utöka den gårdsgård som redan finns. Öppningar ska dock finnas åt alla håll. Därmed blir området skötselzon tydligare. För att dessa byggnader inte ska uppfattas som ursprungliga på platsen, ska det framgå att det är en museal samling. Jätteträden bevaras och utvecklas.

Skötsel

Hembygdsföreningen står för underhåll av byggnader och gårdsgård samt slåtter och klippning av gräsytor i detta område. Även skötsel av mindre planteringar och odlingsbäddar görs av föreningen.

3b Lekplatsen

Värdebeskrivning

Mycket välanvänd lekplats.

Mål

Vara en attraktiv lekplats vars utformning bör smälta in i miljön.

Skötsel

Erforderligt underhåll av lekutrustning samt gräsklippning.

3c Sophieholme

Värdebeskrivning

Sofieholme iordningställdes i samband med att slottsparken i början av 1800-talet omformades i engelsk, romantisk stil åt Gräfsnäs-födda Sophie von Knorring. Hon var verksam som författare och hennes barndom utspelades på slottet. Eventuellt fanns här tidigare ett torn som en del i en yttre befästning och kanske ingick hela denna del i borgens ursprungliga försvar.

Parkstilen från 1800-talet gör sig här påmind genom friväxande buskar, ett lusthus och en träbro. Här blommar påskliljor, vårlök, gullvivor och krolliljor.

"Genom dammen, den nygrävda kanalen och kvarnbäcken, formerades en holme till vilken man kom över en liten grann och grön bro. På holmen var blommor planterade omväxlande med små gräsvallar, sandade platser, gångar och viloplatser, men allt detta i en ganska liten skala. Längst bort på holmen befann sig ändå det mest förtjusande nämligen ett litet trähus beklätt med bark utanpå – barkhyddan kallad." (Ur "Sina minnen" av Sophie von Knorring, P-U Ström 1995)

Mål

Parkatmosfären ska vara mycket tydlig. Holmen ska ha en egen karaktär gentemot de omgivande delarna. Rumskänslan ska vara stark men vyer och siktgluggar åt alla håll ska finnas. Lusthuset kan även förses med belysning.

Skötsel

Upprätthålla den öppna vattenspegeln kring holmen och regelbundet rensa kanalen från löv. Förstärka rumskänslan genom att komplettera med spridd buskvegetation i engelsk parkstil invid vattnet samt komplettera med ytterligare lökväxter. Gräset slås först när lökväxternas blad vissnat ned. Ta bort eken alternativt gallra bland träd och buskar för att förbättra ljusinsläppet. Stigarna på holmen förbättras.

3d Badstranden / Stallviken

Värdebeskrivning

En mycket välanvänd och uppskattad badplats med sandstrand, bryggor, gräsmatta och spridda träd. Kvarnbäcken som mynnar vid stranden, eroderar ständigt bort en del av denna. Grundstenar efter slottsstallet ligger norr om vägen som går ner till badviken. En smedja har också varit placerad här.

I östra delen, nedanför restaurangen, arrenderas ett litet område av Kvarnabo kyrkbåtsförening, där ligger kyrkbåtsbryggan.

Mål

Badplats med sandstrand och bryggor. Öppna tåliga gräsytor för lek och solbadande, kompletterat med några vidkroniga träd. Kyrkbåtsbryggan hålls lättillgänglig.

Skötsel

Regelbunden tillsyn och underhåll av bryggor. Vid behov sker röjning av vass och komplettering av sand. Kyrkbåtsbryggan underhålls av Kvarnabo kyrkbåtsförening.

4 Parkytan mellan restaurangen och vallgraven

Värdebeskrivning

Här har legat byggnader, se karta från 1718. Utsikten söderut över Anten är tilltalande. Närmast vallgraven finns en minnessten rest av Götiska förbundet.

Mål

Askallé och öppen tålig gräsyta. Vyn mot slottsruinen förbättras.

Skötsel

Se A3 Kungsallén. Andra arter tas bort. För att förbättra vyn mot slottet bör den yttersta delen av det skymmande skogsbrynet norr om området avlägsnas. Gräsytorna sköts med gräsklippare. Bänkar bibehålls på krönet mot utsikten.

5 Parkeringsytor

Värdebeskrivning

Parkeringsytorna är nödvändiga för att parken ska kunna ta emot det stora antalet besökare. Vid Vasaallén har tidigare legat trädgårdar, se karta från 1936.

Mål

Väldränerade grusade parkeringsytor.

Skötsel

Erforderligt underhåll, justeringar av lutningar vid behov.

6a Lövnaturskog

Värdebeskrivning

En på senare tid fritt utvecklad tät lövskog/lövsumpskog med gott om död ved i en djup bäckravin på fuktig mark, gränsande mot sjön och en karpdamm. Skogens täthet, innehåll av död ved, insektsrikedom och skiktade karaktär gör den till en värdefull miljö inte minst för småfåglar och groddjur, men även för svampar och insekter. Detsamma kan sägas om hela strandzonen, som hyser ett flertal fina småvattenmiljöer innanför det breda vassbältet. Här växer bl a kalmus och här finns viktiga övervintringsplatser för snok. En stig passerar genom området. I sydvästra delen, i anslutning till vägen finns resterna av en gammal kvarn, se 1718 års karta.

Mål

Fritt utvecklad naturskogsartad lövskog med ett rikt fågel- och djurliv. God tillgänglighet.

Skötsel

Lämnas så orörd som möjligt. Dock behöver tillgängligheten förbättras för stigen som löper genom området. Man ska kunna gå torrkodd och därför föreslås att stigen kompletteras med antingen ett gruslager eller träspänger.

Området invid resterna av kvarnen hålls öppet.

7 Ångbåtspiren med omgivningar

Värdebeskrivning

Ett litet avsnitt med en artrik strandvåtmark med kärr, strandbuskage och ung lövskog vid karpdammens utlopp. En pir med ångbåtsbrygga planeras intill utloppet. Ångbåtar har tidigare lagt till nedanför slottsruinen.

Mål

Ångbåtspir. En bevarad strandvåtmark med fria siktlinjer från stigar ut mot ångbåtsbryggan.

Skötsel

Lämpligt avvägda gallringar och slyröjningar för att uppnå målen.

8 Området vid slottsruinen

Värdebeskrivning

Hela vallen kring slottsruinen är täckt av eller helt uppbyggd av gamla stenmassor och murrester. Detta skapar mycket näringsrika miljöer över en stor del av området där kvävegynnade ogräs dominerar fältskiktet under det glesa trädskiktet av medelålders lönn, ask, alm, al och björk. Hela ruinkullen, inklusive omgivande vallgrav och stränder torde vara av stort värde för reptiler och groddjur.

Vid strandkanten finns rester av ett f d hamnområde. Exempelvis stenkistor som varit fundament för bryggor.

Mål

Ekhagsliknande miljö med böljande markyta. God sikt ut över vattnet mellan träden för att undvika att ruinen skymms bakom träd. Inget eller endast sparsamt buskskikt.

Skötsel

Utveckling av enstaka jätteekar och hasselbuskar. Kvist- och grenröjning samt gallring av sly. Varje ek ska ges så stort utrymme att kronorna växer mer på bredden än på höjden, detta ska även ge förutsättningar för ruinen att synas bättre. Eventuellt kan trädkronorna beskäras (i samråd med arborist). Markvegetationen slås minst 2 gånger om året.

Slottsruinen idag. Foto: Norconsult AB

9a Vallgraven

Värdebeskrivning

En djup och bred vallgrav har tidigare skurit av näset från fasta land och en vindbrygga ledde över vallgraven. I vallgravarnas slänter finns underjordiska gångar, delvis utgrävda på 30-talet.

Mål

Låg, marktäckande vegetation ska eftersträvas, så att vallgravarnas form framträder distinkt.

Skötsel

Hitta en lösning på skötselproblemet med vallgravarnas mycket branta slänter. Skötseln bör inriktas på plantering av låga marktäckande buskar, kombinerat med insådd av gräs. Avslaget organiskt material bör tas bort för att undvika dess gödslande funktion på marken och ansamling av material i vallgraven. Vallgraven ska återkommande rensas på död vegetation utan att gräva i sedimenten. Även partiell grävning kan dock ske om tillstånd erhålls enligt kulturmiljölagen.

Om den relativt nyanlagda vägpassagen över vallgravens norra del skall bevaras, kompletteras den med trummor för att ge förutsättningar för vattenkontakt mellan vallgraven och sjön.

9b Slänter inklusive strandpromenaden ("Kärleksstigen")

Värdebeskrivning

Dessa branta slänter markerar läge och funktion för detta herresäte och tillika försvarsanläggning. Kärleksstigen, som följer strandlinjen, anlades i samband med att området övergick i järnvägens ägo.

Mål

Slänterna ska vara synliga. Strödda, blommande småträd och buskar får finnas. Stigen är lättillgänglig. Ett antal sittplatser ska finnas längs stigen.

Skötsel

Slåtter och röjning av sly. Stigen ska hållas i gott skick och lagas t ex när stenar faller ur terrassering. Bänkar underhålls.

10 Lärkträden och zonerna närmast borgruinens yttre väggar

Värdebeskrivning

På kanonvallarna står idag två rader av lärkträd. De planterades förmodligen under andra hälften av 1800-talet i dubbla rader och finns med på ett flertal illustrationer och foton från denna tid. Syftet är oklart. Eventuellt planterades de som läskydd, som rumsskapande element och/eller som exotiskt inslag. Lärkträd fanns kring denna tid i odling i trakten då lärk användes i samband med järnvägsbyggena.

Mål

Trädraderna bevaras.

Skötsel

Ersätta lärkträd vid behov.

11 Borggården

Värdebeskrivning

Del av slottsmiljön alltsedan 1500-talet samt än idag en viktig evenemangsyta. Under grässkiktet finns stensatta gång- och byggnadsrester.

Mål

Bevara den öppna ytan för evenemang. Utformningen ska samtidigt vara historiskt förankrad. Ytan ska vara gräsbevuxen eller av grus, sand eller sten. Ej täta ytskikt.

Skötsel

Gräsklippning (intensiv skötsel)

12 F d kryddträdgården

Värdebeskrivning

På 1500-talet anlades en kryddgård i direkt anslutning till slottets östra sida. Kryddväxter odlades här för husbehov. Platsen omges idag mot sjösidan av högre buskar, bl.a. syrener samt av en rad med lärkar. Läget tillsammans med de läskydd buskarna ger ett fint lokalklimat som är värt att åter utnyttja. Fyra lärkträd finns utefter släntkrönet.

Mål

Eventuellt återskapas här en mindre kryddträdgård i medeltida stil. Ytan kan utvecklas för aktiviteter som komplement till borggården och restaurangen. Ruinen ska kunna ses från sjön. Eventuella underjordiska husgrunder utreds i samråd med länsstyrelsen.

Skötsel

Gräsklippning (intensiv skötsel). Lärkträden tas bort, utglesning av övriga träd enligt vy C.

13 Dammar

Värdebeskrivning

13a Kvarndamm

13b Karpdam

13c Cirkulära spegeldammen som är en del i den barockinfluerade trädgården. Eventuellt kan här ha funnits en fontän.

Mål

Dålig lukt och översvämningar får ej förekomma.

Karpdammen ska ha minst 1/3 öppen vattenyta sommartid och Kvarndammen $\frac{3}{4}$ öppen vattenyta.

Spegeldammen ska ha minst 90 % öppen vattenyta och eventuell vegetation ska vara av flytbladskaraktär, t ex näckrosor.

Skötsel

Vegetationsrensningar görs vid behov. I 13 b får max halva dammen rensas vid varje tillfälle.

14 Platsen för f d tåganhalt

Värdebeskrivning

Tidigare anhalt för den smalspåriga järnvägen och en av entréerna till parken. Här finns två stycken rödekar. Platsen används idag delvis som parkeringsplats.

Mål

Bevara en platsbildning samt rödekarna med tydlig entré in till parkområdet.

Skötsel

Platsen markeras som tidigare tåganhalt. Parkeringsplatsen märks ut.

15 Slottsruinen

Värdebeskrivning

Slottsruinen är en av de viktigaste målpunkterna i parken. Ruinen och hela slottsparken ingår i riksintresset för kulturminnesvård Antens västra strand och sträcker sig från Vasaallén till Brobacka, ca 12 km söderut. Även vissa naturvärden finns kopplade till ruinen, då området kring Gräfsnäs slottsruin hyser en stor och artrik fauna av fladdermöss, varav några arter kan tänkas utnyttja ruinen som yngelkammare, daghärbärge eller övervintringsplats.

Mål naturvärden

Förutsättningar för övervintring och yngelkammare för fladdermöss ska om möjligt bevaras i ruinen vid restaurering.

Skötsel naturvärden

Ruinen sköts enligt särskild vårdplan. Kommunen står för framtida underhåll och skötsel. Större restaureringsprojekt ska föregås av en inventering av ruinen med avseende på värden för fladdermöss.

16 Borgstugan

Värdebeskrivning

F d turistbyrå. Har idag ingen större funktion bortsett från att den utgör förråd.

Mål

Byggnaden används av kommunen. Kan ersätta grindstugan som personal- och städutrymme.

Skötsel

Byggnaden underhålls. Eventuell utbyggnad genomförs.

17 Grindstugan

Värdebeskrivning

Utrymmen för toalett, försäljning samt personal- och städutrymmen.

Mål

Bevara och underhålla Grindstugan i befintligt skick. Funktionen som personal- och städutrymme flyttas till borgstugan. Grindstugan används för mer publika ändamål, t ex hantverksbod eller turistbyrå.

Skötsel

Erforderligt underhåll.

Utsikt över Anten från Gräfsnäs [slottspark](#). Foto: Stellan Andersson

Källor

Skriftliga källor

Alingsås kommun 2005: Naturvårdsprogram
Alingsås kommun Kultur och fritid: Sommarprogram Gräfsnäs slottspark 2008,
Alingsås museum /Alingsås kommun Kultur och fritid: Gräfsnäs slottsruin myter
och historia under 700 år
Appelqvist, T. 1985: Lövskogar i Alingsås. Länsstyrelsen i Älvsborgs län
Bjärke hembygdsförening, 1987: Gräfsnäs en historisk rundvandring på egen hand i
slottsparken
Gräfsnäsbygdens fornminnesförening, 1954: Gräfsnäs, Alingsås: AB William
Michelsens Boktryckeri
Gärdenfors, U. red 2005: Rödlistade arter i Sverige 2005. Artdatabanken
Göteborgsregionens kommunalförbund. 1987: Remissomgång för
naturvårdsplaneringen inom Göteborgsregionen.
Linnarsson, L. 1958: Gräfsnäs ett västgötagods och dess öden, Hässleholm
Sventessons boktryckeri
Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1976: Natur i Älvsborgs län
Länsstyrelsen i Älvsborgs län, 1989: Sjöar i Älvsborgs län, södra delen.
Länsstyrelsen i Västra Götaland, 2007: Områden av riksintresse för naturvård och
friluftsliv.
Länsstyrelsen i Västra Götaland, 2007: Områden av riksintresse kulturmiljövård.
von Mentzer, Oscar. 1906: Gräfsnäs slottsruin ett gammalt Västgötaminne, Svenska
Turistföreningens årsskrift, Stockholm, Wahlström och Widstrand

Databaser

Artdatabanken & Naturvårdsverket 2008: Artportalen – Internetbaserat
rapportssystem för växter och djur. www.artportalen.se
Lantmäteriets historiska kartor: <http://historiskakartor.lantmateriet.se>
Länsstyrelsen i Västra Götalands län. 2008: GIS-data Västra Götaland.
www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/GIS_kartor/
redovisar bl a:

- Naturminnen
- Riksintressen för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård
- Lövskogsinventering

Länsstyrelsen i Västra Götalands län. 2008: Flora och faunaregister.
Länsstyrelsen i Västra Götalands län. 2008: Inventering av värdefulla träd
Primärkartan samt flygfoto, Alingsås kommun

Muntliga källor

Olov Andreen, sammankallande Gräfsnäsgruppen
Sven Börjesson, Bjärke hembygdsförening
Evert Fritzell, Bjärke hembygdsförening
Helge Gustavsson, Gräfsnäs IF
Maria Borisson, Stadsträdgårdsmästare, Alingsås kommun
Annika Kaas, Byggnadsantikvarie, Alingsås kommun
AnnaKarin Fridh, Översiktsplanerare, Alingsås kommun
Stefan Johansson, Alingsås kommun
Evert Karlsson, Gräfsnäs bygdegårdsförening
Erik Samuelsson, Tornart